

БІБЛІЙНА АЛЮЗІЯ У ШЕКСПИРОЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядається біблійна алюзія в культурознавчому аспекті, оскільки для адекватного декодування шекспірівських біблійних алюзій адресату необхідно володіти певними екстралінгвістичними фоновими знаннями.

Ключові слова: дискурс, культурознавчий аспект, біблійна алюзія, сема, декодування.

В статье рассматривается библейская аллюзия в культурологическом аспекте, поскольку для адекватного декодирования шекспировских библейских аллюзий адресату необходимо иметь определенные экстралингвистические фоновые знания.

Ключевые слова: дискурс, культурологический аспект, библейская аллюзия, сема, декодирование.

The focus of this article is to analyse biblical allusion in the culturological aspect, because for adequate decoding of Shakespeare's biblical allusions addresser has to have a certain extralinguistic background knowledge.

Keywords: discourse, culturological aspect, biblical allusion, seme, decoding.

Сучасне шекспірознавство розглядає шекспірівські біблійні алюзії у культурознавчому аспекті. Нині досліджують взаємовплив Шекспірових текстів та християнської культури, що зумовлено їхньою антропоцентричністю. Наприклад, у мовленнєвій партії Фальстафа у хроніці „Генріх IV” біблійні алюзії (його висловлювання про гріх, спокутування, Божу милість: “God save thy grace – majesty I should say for grace thou wilt have none” (H4A I, 1,2) аналізують з огляду на англійську Реформацію, зокрема на ставлення до неї В. Шекспіра. На думку Т. Макеліндона, ці біблійні алюзії слугують засобом пародіювання В. Шекспіром протестантів [4: 100]. Згідно з Г. Тейлор, антропоніми: „Юпітер” (алюзія на християнського Бога), Діана (алюзія на Діву Марію) у трагікомедії В. Шекспіра „Цимбелін” є засобами передачі прихованого шанобливого ставлення В. Шекспіра до католицизму [6: 25]. Тому шекспірознавці (Д. Деніелл, П. Лейк, Д. Непп) розглядають Шекспірові тексти на тлі англійської Реформації. Виокремлюємо такі її риси, які позначились на шекспірівських біблійних алюзіях:

I. Докорінний злам у духовному християнському англійському житті, зумовлений становленням Реформації у Великій Британії.

Англійці у XVI ст. були нацією „збентежених людей”, розгублених через зміни, які відбувались у релігії. Згідно з урядовим едиктом при королях Генріхові VIII та Едварді VI, людей позбавляли всього, до чого вони звикли у релігії: предметів культу, обрядів, ритуалів. Незважаючи на те, що їм дали Біблію на англійській мові неофіційно вже у 1526 році, а офіційно – у 1537 році, її знову заборонили у 1543 році. На підставі того, що англійці виступили проти цього, деякі шекспірознавці дійшли висновку, що в Англії XVI ст. процвітав саме католицизм, а В. Шекспір залишився вірним католицькій вірі.

У сучасній шекспірознавчій парадигмі досліджують релігійні погляди В. Шекспіра. У ХХ та на початку ХХІ століть у багатьох шекспірознавчих працях зазначається, що В.Шекспір був католиком з огляду на його біографічні дані та творчість. Згідно з теорією, яка була проголошена Олівером Бейкером у „Шекспірівському Йоркширі” (1937 р.), Вільям Шекспір під ім'ям Вільяма Шекшафта (дослідники вважають, що це прізвище-псевдонім, який прийняв В.Шекспір. Shakeshafte та Shakespeare – синоніми, оскільки семантичне значення цих прізвищ одне – потрясаючий список) був шкільним вчителем у маєтках католиків Хогтонів у Ланкаширі у ті роки, коли виїхав із Стретфорда, але ще не з'явився у Лондоні. Припускають, що В. Шекспір зустрічався в Ланкаширі з сзуїтом Едмундом Кемпіоном, експертом з драматичного мистецтва [5: 120]. Ця гіпотеза була підтримана Е. Чемберсом у „Шекспірівському фактологічному зібранні” (1944 р.). У новітніх дослідженнях Е.Семса (1995 р.) та Е. Хонігмена (1998 р.) показано, що В. Шекспір, вірогідно, був вихований католиком, оскільки він народився лише через кілька років потому, як протестантизм став офіційною англійською релігією. П. Мілвард у статті „Релігія у Ардені” (2001 р.), на основі висновку, що ліс в Ардені у комедії В.Шекспіра „Як вам це сподобається” розташований не у французьких Арденнах, а у місцевості поблизу Стретфорда-на-Ейвоні / це назва старовинного лісу у шекспірівському рідному Йоркширі на півночі від річки Ейвон / проводить розвідки стосовно Шекспірової релігії, пов'язуючи її із релігійним становищем в Ардені та проводячи відповідний аналіз комедії „Як вам це сподобається”. Дослідник доходить висновку, що В. Шекспір, як і його родина, залишався вірним „старій” католицькій релігії (“to the old faith”) [5: 116].

Однак таке переконання щодо релігійних поглядів В.Шекспіра притаманне далеко не всім шекспірознавцям. Архієпископ Тренч, Ч. Вордсворт, Н. Дрейк (роман „Відпочинок у полудень...”), П. Франссен, К. Оріордан (п'єса „Смерть Шекспіра” (Shakespeare's End), Д. Деніелл вважають, що В.Шекспір був англіканського віросповідання. У проповідях, виголошених архієпископом Тренчем та єпископом Ч. Вордсвортом з нагоди 300-річного ювілею до Дня народження В. Шекспіра, англійського поета залучають до титанів Реформації, національних англійських героїв та „протестантів англіканського віросповідання” [2: 87].

Згідно з переконанням Д. Денієлла, життя В. Шекспіра пройшло в оточенні людей, більшість з яких були протестантами, хоча в деяких домах на північному заході ще відбувались приховані меси та розповсюджувалась католицька література. Проте протестантськими молитовниками офіційно користувались у кожній парафії в Англії та Уельсі, включаючи рідне місто В. Шекспіра – Стредфорд-на-Ейвоні. [1: 2].

Ми вважаємо, що В.Шекспір був християнином, який толерантно відносився до різних релігійних вірувань. Він був сином свого часу, віруючою людиною, яка написала у заповіді:

„Я віддаю свою Душу у руки Бога, мого Творця; сподіваючись і вірячи з упевненістю, що тільки завдяки заслугам Ісуса Христа, мого Спасителя, могу стати учасником життя вічного; і моє Тіло йде у прах, із якого воно створено” [7: II].

У цьому фрагменті тексту з Шекспірового заповіту англійський поет вдається до за-собу, при якому відбувається процес онімизації. Пишучи з великої букви лексеми “body” та “soul” і таким чином переводячи їх із розряду загальних назв до власних, В.Шекспір

виділяє їх, надаючи їм вагомого лексичного значення, (важливого для нього особисто), а отже, і особистісних додаткових семантичних доль. Поряд із основним лексичним значенням, яке відповідає християнському віровченню: душа – вічна, із смертю тіла не вмирає, але тіло – прах і у прах повертається, ці лексеми набувають додаткових сем завдяки написанню з великої літери, а саме таких:

1) додаткові семи „душі”:

а) душа – це моя душа і для мене надзвичайно важливо, у якому стані вона перебуває перед смертю;

б) моє життя після смерті зумовлене станом моєї душі – наскільки вона грішна.

2) Додаткові семи „тіла”:

а) тіло – це моє тіло, що огортає мою душу, і від його стану залежить і стан моєї душі,

б) якщо протягом земного життя я забагато піклувався про „стіни” душі – моє тіло, прикрашаючи його оздобами та нарядами, то впадав у гріхи, не піклуючись про свою душу, і тому це згубно вплинуло на її стан.

Таким чином, вже з цього аналізу тексту Шекспірового заповіту випливає, що він був віруючою людиною, яка була добре обізнана із християнською доктриною і надавала їй велике значення в останні хвилини свого життя. Про це свідчать особистісні додаткові семи, отримані лексемами “soul” та “body”, які через переміщення у категорію власних назв виступають на перший план у контексті заповіту.

II. Ґрунтовне ознайомлення із перекладом Біблії англійською мовою, яка відіграла важливу роль у англійському християнському житті.

Хоча деякі історики вважають, що Реформація зазнала поразки, люди купляли багато протестантської літератури, особливістю якої був „простий” англійський стиль, застосований Кренмером, Латімером, Кроулі і ранніми реформаторами у молитовниках, пасторських повчаннях, та передусім в англійській Біблії. Англійська Біблія в перекладі Тіндейла написана просто і сильно, на ясній, зрозумілій мові, наближеній до простонародної англійської мови, близької до прислів'їв та приказок. Подекуди перекладач використовував латинізми, але, зазвичай, писав стислими реченнями, в яких саме дієслова (як у грецькій мові), а не іменники (як у латині) несли головне смислове навантаження. Порядок слів був таким: підмет – присудок – додаток з частим використанням сполучника „і” (and) та уникненням підрядних речень. Синтаксис та лексика були саксонськими. Коли В.Тіндейл не знаходив відповідного слова на рідній мові, він створював його, беручи за основу саксонський корінь, наприклад: “scaregoat”, “Passover”. Подібний словотвір знаходимо й у Вільяма Шекспіра, який запозичив багато елементів з ясного, енергійного стилю Тіндейла, а, крім того, прості слова, зокрема частий повтор сполучника “and”. На думку Д. Денієлла, багато біблійних алюзій запозичені В. Шекспіром саме з протестантських англійських Біблій. До прикладу, слова Гамлета:

That I the son of dear father murder'd,

Prompted to my revenge by heaven and hell... (Hml. II, 2)

є алюзією на біблійний мікротекст із Книги Суддів, де йдеться про загибель Іфтахової доньки [1: 9].

III. Перенесення функції біблійного проповідування у царину драматургії та театру.

В Англії XVI ст. бурхливо розвивалась національна література, в царині якої плідно працювали Ф. Сідні, Е. Спенсер, К. Марло і, звичайно, В.Шекспір. Задовго до кінця XVI ст. почали писати майже повністю англійською мовою, характерною рисою якої було те, що вона розповсюджувалась не тільки серед еліти, а й поміж простого народу, завдяки саме протестантизму. Він став інтелектуальним рухом, у якому брали участь студенти та викладачі університетів, що, зазвичай, дискутували, читали книги або були присутніми під час їхнього читання. Книги купували тисячами. Переклади класичної та сучасної літератури широко друкувались у Англії.

Англійські п'єси ставились для великої кількості глядачів, яка охоплювала всі прошарки людей як бідних, так і багатих. Особливе ставлення до драматичного мистецтва і театру, стало предметом дослідження новіших шекспірознавчих розвідок кінця XX та початку XXI ст. Згідно з ними елизаветинські театри зберегли свій взаємозв'язок із релігійними джерелами, зокрема Біблією, незважаючи на те, що він виявлявся інакше, ніж у середньовіччі. Представники антропологічної літературної критики С.Грінблат і Л.Монтроз вбачають причину надання театрам „статусу церков” у тому, що англіїці були змушені шукати релігійні символічні форми десь у іншому місці, ніж церква, оскільки елизаветинський режим заборонив більшість із ритуалів та популярних релігійних святкувань католицької культури середньовіччя. Ренесансні п'єси розглядають як свідомий внесок у релігію та проповідування Слова Божого [3: 59]. Отже, шекспірівські біблійні алюзії виконували проповідницьку функцію.

IV. Активна участь як майстрів художнього слова, так і його реципієнтів у інтенсивному духовному християнському житті.

До прикладу, у часи англійської Реформації в Брістолі та Лондоні збирались великі натовпи людей, щоб послухати читання англійської Біблії. А для майстрів художнього слова (Ф. Сідні, Б. Джонсона, В. Шекспіра та ін.) вона слугувала взірцем.

Підсумовуючи проведені розвідки стосовно особливостей духовного християнського життя у добу В. Шекспіра, вважаємо, що українському читачеві потрібно враховувати вищеперелічені характеристики, які є фоновими знаннями, необхідними для адекватного декодування шекспірівських біблійних алюзій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Daniell D. Shakespeare and the Protestant Mind / D. Daniell // Shakespeare Survey. – 2001. – № 54. – P. 1 – 12.
2. Foulkes R. ...Archbishop Trench's Tercentenary Sermon / R. Foulkes // Shakespeare Survey. – 2001. – № 54. – P. 80 – 88.
3. Knapp J. Jonson, Shakespeare, and the Religion of Players / J. Knapp // Shakespeare Survey. – 2001. – № 54. – P. 57 – 70.
4. McAlindon T. Perfect Answers : Religious Inquisition, Falstaffian Wit / T. McAlindon // Shakespeare Survey. – 2001. – № 54. – P. 100 – 107.
5. Milward P. Religion in Arden / P. Milward // Shakespeare Survey. – 2001. – № 54. – P. 115 – 121.
6. Taylor G. Divine Sences / G. Taylor // Shakespeare Survey. – 2001. – № 54. – P. 13 – 30.

7. Wordsworth Ch. Of Noticeable Forms of Speech in the English Bible found also in Shakespeare // Shakespeare and the Bible / Ch. Wordsworth. – L. : Smith, Elder, and Co., 1864. – P. 9 – 27.

УДК 811.161.1

Муравьёва О.В.
(Киев, Украина)

**СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МЕТАФОРИЧЕСКИХ КАРТИН МИРА
Т.Г. ШЕВЧЕНКО И А.С. ПУШКИНА
(на материале русскоязычных произведений)**

У статті здійснено порівняльний аналіз метафоричних картин світу, відображених у творах Т.Г. Шевченка та О.С. Пушкіна, на прикладі опису фрагменту картини світу, представленого концептом «Любов». Автор використав метод фреймово-слотової інтерпретації для вивчення метафоричних моделей, за допомогою яких вербалізується згаданий концепт у творах Т.Г. Шевченка та О.С. Пушкіна та які допомагають відобразити ступінь почуттів персонажів.

Ключові слова: метафора, метафорична картина світу, метафорична вербалізація, метафорична модель, субмодель, концепт «Любов».

В статье проведен сравнительный анализ метафорических картин мира, отраженный в произведениях Т.Г. Шевченко и А.С. Пушкина на примере описания фрагмента картины мира, представленного концептом «Любовь». Автор использовал метод фреймово-слотовой интерпретации для изучения метафорических моделей, с помощью которых вербализуется названный концепт в произведениях Т.Г. Шевченко и А.С. Пушкина и которые помогают отобразить степень чувств персонажей.

Ключевые слова: метафора, метафорическая картина мира, метафорическая вербализация, метафорическая модель, субмодель, концепт «Любов».

The article contains the comparative analysis of metaphorical pictures reflected in T.G. Shevchenko's and A.S. Pushkin's works based on the example of fragmental world picture description, represented by the concept "Love". The author used the method of frame-slot interpretation for studying the metaphorical models, with the help of which the mentioned concept is verbalized in the works by T.G. Shevchenko and A.S. Pushkin and which helps to reflect the feeling range of the heroes.

Key words: metaphor, metaphorical picture of the world, metaphorical verbalization, metaphorical model, submodel, concept 'Love'.

На сьогоднішній день дослідженням творчості Т.Г. Шевченка, його авторському стилю, метафорам в образній системі русскоязычних произведений Т.Г. Шевченка и др. посвящено много научных работ.